

Instytut Nauk Pedagogicznych

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Kamili Magdaleny Kosiak pt:” Diagnoza pedagogiczna zdolności i uzdolnień uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych” ”napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Popka, przygotowana dla Rady Wydziału Pedagogiki I Psychologii UMCS w Lublinie (166 stron maszynopisu, 10 stron bibliografii,5 stron wykresów, 6 stron aneksu).

Wprowadzenie

Recenzowana praca jest bardzo ambitnym przedsięwzięciem badawczym. Jej Autorka postanowiła zbadać proces rozpoznawania zdolności i uzdolnień uczniów przez nauczycieli. Słusznie już we wstępie zauważa, iż dla dalszego rozwoju każdego młodego człowieka sprawa wczesnego rozpoznania jego twórczego potencjału i twórczych możliwości wydaje się niezmiernie ważna. Przyjmuje w swej pracy bliskie mi rozumienie edukacji jako procesu opartego na stwarzaniu człowiekowi warunków do rozwoju, zakłada progresywny charakter rozwoju poznawczego, twórczo dokonuje rozróżnienia na pedagogiczny i psychologiczny aspekt badanego zagadnienia. Projekt badań diagnostycznych, wyjaśniających i korelacyjnych składających się na tę interesującą pracę jest spójny, adekwatny do stawianych w niej pytań, dobrze metodologicznie uzasadniony. Interesujący sposób przedstawienia, analizy oraz interpretacji wyników badań własnych wzbogacony o praktyczne, nadające się do wprowadzenia w działalność współczesnej szkoły rozwiązania dopełniają obrazu całości. Jest ona poprawna, interesująca i z całą pewnością wartościowa poznawczo.

Struktura pracy

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów, stanowiących odrębne całości, jednakże tworzących jedną spójną prezentację. Autorka dba o spójność i przejrzystość swojego wyводу już od pierwszych stron rozprawy doktorskiej. We wprowadzeniu zapowiada poszczególne rozdziały, koncentrując się na ich wzajemnych związkach oraz znaczeniu dla

postawionych w pracy pytań. Lokuje je w perspektywie rozwijanej w polskiej pedagogice i psychologii koncepcji twórczości oraz uzdolnień. Już w pierwszym, poświęconym zagadnieniu zdolności i uzdolnień rozdziale Doktorantka demonstruje swoją zdolność do poruszania się pomiędzy dyscyplinami. Interdyscyplinarność ujęcia tytułowych, kluczowych dla pracy kategorii pojęciowych jest motywem przewodnim i charakterystyka recenzowanej pracy. Psychopedagogiczne ujęcia zdolności, uzdolnień oraz twórczości są w niej konsekwentnie zakorzenione w dwóch dyscyplinach nauk społecznych- w pedagogice i psychologii. Mamy więc syntetycznie opisane ujęcie zdolności w hierarchicznych modelach inteligencji, modeli czynników równorzędnych, modeli opartych na teorii informacji, modeli strukturalno- interakcyjnych. Mamy też przywołane koncepcje wskazujące na osobowościowy- nieco głębszy charakter zdolności i uzdolnień, mamy także dynamiczne ujęcie problemu, wskazujące na mechanizmy funkcjonowania uzdolnień, ich zahamowania oraz rozwój. To bardzo dobrze napisana synteza, dzięki której czytelnik wie i rozumie o czym pisze Badaczka, co stanowi przedmiot jej badań, pytań i analiz. W rozdziale drugim recenzowanej pracy przechodzi Ona od tej ogólnej kategorii, jaką jest zdolność, uzdolnienie do opisu oraz sprobmatyzowania kolejnej kategorii pojęciowej, jaką jest uczeń zdolny. I znowu- najpierw przedstawia jego charakterystykę, opartą na psychopedagogicznej literaturze, żeby następnie przejść do opisu interakcyjnego partnera ucznia w sytuacji szkolnej czyli do nauczyciela. W oparciu o bogatą literaturę pedeutologiczną(Gruszczyk- Kolczyńska, Limont, Dyrda, Adamowicz, Shmidt) Doktorantka zauważa, iż poza profesjonalnymi kompetencjami w interakcji tej odgrywają zasadniczą rolę kompetencje komunikacyjne, interpersonalne nauczyciela. Wrażliwość i twórczość nauczyciela jest przez Panią Magister Kamilę Magdalenę Kosiak traktowana jako cecha, która umożliwia uczniom to, co J. Bruner nazywał „ skutecznym zdziwieniem” będącym niezbywalnym warunkiem zarówno działań i aktywności motywowanych wewnątrznie jak i tych, które wykraczają „ poza dostarczone informacje”. (Bruner).

Te pedeutologiczne syntezy są bardzo ważnym kontekstem prowadzonych i zaprezentowanych w pracy badań. Wskazują na osobę nauczyciela jako kluczową w procesie rozwoju zdolności i uzdolnień uczniów, akcentują ważność osoby a nie struktury czy instytucji w tym rozwoju, personalizują problem.

Dlatego kolejny fragment rozdziału drugiego, poświęcony opisowi różnych typów szkoły (szkole tradycyjne, szkole eksperymentalnej, opartej na teorii J. Deweya, szkole alternatywnej, odzwierciedlającej współczesna wielość i różnorodność) nie jest tylko opisem

różnych instytucji, różnych formalnych modeli. Jest on spersonalizowany i znakomicie podporządkowany głównemu problemowi pracy- zagadnieniu zdolności i uzdolnień.

Kolejny, trzeci rozdział recenzowanej pracy dotyczy diagnozy pedagogicznej. I znowu Doktoranta ze znanstwem dokonuje syntez, przedstawiając różne typy diagnoz w pedagogice, sprawnie przedstawia przegląd różnych narzędzi diagnostycznych przydatnych w badaniu uzdolnień i zdolności, wskazuje na najczęstsze błędy i ograniczenia w tym zakresie.

Świadomie dokonany wybór czynników warunkujących rozwój zdolności w recenzowanej pracy umożliwia rozumiejące podążanie za Badaczką w Jej złożonym procesie postępowania badawczego. Wybrała Ona wieloczynnikowa koncepcje uzdolnień i zdolności, skoncentrowała się w swoich badaniach na dwóch warstwach psychiki: intelektualnej oraz twórczej w sferze psychologicznej oraz osiągnięć szkolnych w sferze pedagogicznej.

Rozdział kolejny, czwarty to opis przyjętej w pracy metodologii. Są to badania ilościowe, wyjaśniające, szukające związków między zmiennymi. Trzy kolejne rozdziały: V, VI, VII zawierają opis, analizę i interpretację przeprowadzonych badań. Praca ma spójną strukturę, część teoretyczna to trzy rozdziały, część empiryczna podobnie- także trzy rozdziały. Taki układ pracy – z rozdziałem metodologicznym pośrodku – daje czytelnikowi wrażenie przejrzystości i logicznej ciągłości. Treści następujące po sobie są ułożone logicznie, wywód prowadzony jest od ogółu do szczegółu, układ rozdziałów zapewnia pracy czytelność i jasność.

Problematyka i metodologia pracy.

Recenzowana praca dotyczy związków między diagnozą pedagogiczną a diagnozą psychologiczną uczniowskich uzdolnień oraz zdolności a także szczegółowych diagnoz uzdolnień: w wymiarze pedagogicznym i psychologicznym.

W wymiarze pedagogicznym Doktoranta bada poziom osiągnięć szkolnych uczniów na podstawie uzyskiwanych przez nich wyników a także poziom ich zdolności i uzdolnień mierzony Skalą do Badań Zdolności I Uzdolnień (narzędzie wystandaryzowane).

W wymiarze psychologicznym Doktorantka bada poziom inteligencji ogólnej uczniów za pomocą Testu Matryc Ravena oraz postawy twórcze i odtwórcze uczniów mierzone za pomocą Kwestionariusza Twórczego zachowania (KANH-I, Popka)

W tej części badania, w której próbuje ona łączyć oba te wymiary ze sobą (po to, żeby udzielić odpowiedzi na główne pytanie swej pracy) szuka zależności pomiędzy: poziomem inteligencji a osiągnięciami szkolnymi, osiągnięciami szkolnymi a postawami twórczymi i odtwórczymi?

Kolejno szuka zależności między wszystkimi wyodrębnionymi przez siebie uwarunkowaniami uzdolnień i zdolności zarówno w wymiarze psychologicznym jak i pedagogicznym.

Ta przejrzysta koncepcja badawcza oparta została na książce Łobockiego (2007) i Pilcha (2011). Myślę, że jest to za mało jak na rozprawę doktorską. Metodologia procesu badawczego, szukanie związków między zjawiskami, cechami, wymiarami naszej osobowości to bardzo skomplikowane zagadnienia. Nie wystarczy do ich zbadania propozycja zawarta w podręczniku dla studentów przygotowujących prace magisterskie. Rozprawa doktorska to przepustka do świata nauki- sprawdzian metodologicznych, badawczych umiejętności młodego człowieka. W tym procesie może mu pomóc bogata literatura przedmiotu, znacznie wykraczająca poza treści przeznaczone dla studentów przygotowujących pracę magisterską.

Operacjonalizacja zmiennych, występujących w badaniach nie budzi zastrzeżeń. Nie budzą ich także zastosowane metody badawcze. Są różnorodne, każdorazowo dobrze uzasadnione i adekwatne do stawianych pytań i problemów badawczych.

Dla mnie samej bardzo interesujący podczas lektury tej pracy był model składników warunkujących efektywne uczenie się odtwórcze i twórcze autorstwa Promotora tej pracy- Profesora Popka. Czynniki charakterologiczne, społeczne, środowiskowe, emocjonalne, poznawcze i wolicjonalno-motywacyjne jako determinanty efektywnego uczenia się twórczego i odtwórczego pozwoliły na pokazanie niezwykle szerokiego spektrum badanych zagadnień.

Test Ravena jest w tej pracy także dobrze wykorzystany. Jako standardowe narzędzie daje możliwość porównywania wyników między różnymi badaniami oraz tych uzyskanych w jednym, konkretnym badaniu. Zaciekał mnie także Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) autorstwa profesora Popka. Opis tego zachowania, jego aktualność w świecie współczesnym pokazują, iż są w naszych relacjach społecznych zachowania (jest ich większość), które zależą od bardzo skomplikowanych, wielowymiarowych poziomów naszej

osobowości. Wykorzystanie tego właśnie podejścia znacznie podnosi jakość recenzowanej pracy.

Uzyskane wyniki- ich prezentacja, analiza oraz interpretacja.

Trzy rozdziały, poświęcone prezentacji, analizie oraz interpretacji zebranych wyników są niezwykle interesującym studium uczniowskich uzdolnień. Poprzedza je bardzo szczegółowa charakterystyka osób badanych, ich środowiska, oraz innych określających ich status czynników.

Badania procesu diagnozowania zdolności i uzdolnień uczniów na podstawie ocen nauczycieli pokazała, iż nauczyciele charakteryzując uczniów wybrali tylko 44 spośród 100 dostępnych im określeń, opisujących uczniowskie uzdolnienia. Okazało się także, iż nauczyciele różnicują poziom zdolności uczniów na podstawie uzyskiwanych przez nich ocen. Jest to swoiste „zamknięcie instytucjonalne” – szkoła i nauczyciel nie mają dostępu do tych uzdolnień, które nie mieszczą się w „podstawie programowej”. Utożsamianie zdolności i uzdolnień z oceną szkolną wydaje mi się niezwykle redukcjonistyczne i pokazuje, iż współczesna szkoła i pracujący w niej nauczyciel bardzo się izolują od otaczającej ją (ich) wielobarwnej i różnorodnej rzeczywistości. Jako krytyczną badaczkę edukacji bardzo mnie martwi ten fakt. Bardzo też niepokoi mnie niemal połowa zachowań odtwórczych wśród badanych uczniów. Mamy więc obraz szkoły zorientowanej na program, mierzącej przebieg procesu uczenia się przede wszystkim oceną szkolną, mamy bezrefleksyjną, formalną relację nauczyciel- uczeń. Ostatni z przedstawionych wyników, mówiący, iż postawa twórcza i odtwórcza nie różnicują ocen wśród badanych uczniów może być traktowany jak diagnoza polskiej szkoły i polskiego nauczyciela. Twórczość, odkrywczność, związany z nimi krytycyzm to nie są ważne dla nauczyciela, cenione przez niego i instytucję, którą reprezentuje wartości. Trzy razy Zet: Zakuć, Zapamiętać, Zapomnieć wystarczy, żeby przetrwać z sukcesem szkolny epizod biograficzny. Ten wynik niepokoi w XXI wieku, kiedy wiedza jest wszędzie- częściej poza szkołą niż w szkole. Jeśli szkoła i pracujący w niej ludzie nie zaczną doceniać uzdolnień, nie zaczną koncentrować się na ich rozpoznawaniu, wzmacnianiu i rozwijaniu może szybko okazać się, iż tę instytucję można łatwo zastąpić. Internetem, grami komputerowymi, które mogą uczyć o świecie, o zjawiskach i prawach przyrody, fizyki. Instytucja nastawiona na odtwarzanie a nie na twórczość i rozwijanie uzdolnień nie ma dzisiaj uzasadnienia. Rozwój każdego z nas to po pierwsze rozpoznanie naszego potencjału, oparcie na nim naszych pasji, zaangażowani i zachowań. Szkoła, która

tego nie dostrzega staje się instytucją dysfunkcjonalną, pustą, fasadową i formalną. Dziękuję Doktorantce za te badania, za przedstawienie ich wyników.

Dobrze, że ma Ona świadomość, jak wiele jest w tej materii jeszcze do zrobienia.

Konkluzja

Uważam, że rozprawa doktorska Magister Kamili Magdaleny Kosiak pt:” Diagnoza pedagogiczna zdolności i uzdolnień uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych” porusza ważną, nową i aktualną problematykę pedagogiczną, wypełnia lukę w polskiej pedagogice uzdolnień i zdolności, napisana jest z teoretyczną dbałością o szczegól i reprezentatywność traktowanych jako uzasadnienia pojęć i koncepcji , metodologiczną precyzją i empiryczną poprawnością. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia uważam, że dysertacja mgr Kamili Magdaleny Kosiak spełnia wymogi Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowym i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mirosława Nowak - Dziemianowicz

